

IN DE STEIGERS

monumentennieuws uit West-Vlaanderen

3de jaargang, 1996, extra-nummer, 20 frank

Provincie West-Vlaanderen

Open Monumentendag 1996: een kleurig thema

Zoals het de laatste jaren al het geval was, heeft ook Open Monumentendag Vlaanderen 1996 weer een eigen thema. Onder het motto *Zorg & Zin voor Kleur* wordt gewezen op het gebruik van kleur in de architectuur.

De jongste tijd verschijnt in het straatbeeld van onze steden en dorpen steeds meer kleur, niet alleen in de kledij, opschriften, affiches, licht- en andere reclames, maar ook in de architectuur. Deze laatste is duidelijk beïnvloed door de grotere dominantie van kleur in de huidige samenleving. Die evolutie wordt tevens in de hand gewerkt door het voorhanden zijn van nieuwe, gemakkelijk verwerkbare verfsoorten. Het wit en grijs of de baksteenkleuren van vroeger moeten steeds vaker wijken voor pasteltinten of ronduit schreeuwerige kleuren. Daarbij gaat het niet alleen om jonge eigenaren die hun woning een fris en origineel uitzicht willen geven of middenstanders die door een opvallende beschrijving de aandacht op hun zaak willen vestigen. Ook bij de restauratie van historische gevels wordt, met wisselend succes, geëxperimenteerd met kleurgebruik.

Deze 'kleurenexplosie' roept bij sommigen bedenkingen op. Dit is niet altijd geheel ten onrechte. Anderzijds dient men voor ogen te houden dat de relatieve soberheid die de architectuur op dit terrein tot voor kort gekenmerkt heeft, soms slechts een erfenis van de 19de eeuw is en dat bij voorbeeld onze middeleeuwse steden er een stuk kleuriger uitzagen dan velen geneigd zijn te denken.

Overigens is kleur in de architectuur niet louter een kwestie van verfgebruik en gaat het evenmin enkel over gevels. De organisatoren van de Open Monumentendag beklemtonen dat het thema zeer ruim is. Zelfs afgezien van de huidige tendens tot intensiever kleurgebruik blijkt dat aanwezigheid van kleur zowel aan de buitenzijde als in de interieurs van gebouwen een grote verscheidenheid kan vertonen.

Bouwmaterialen hebben hun eigen kleuren. Bakstenen zijn er van lichtgeel tot donkerrood en paars. Bepaalde soorten natuursteen

bevatten in hun (officiële of volkse) benaming al een verwijzing naar hun kleur: witsteen, blauwe hardsteen. Combinaties van baksteen en natuursteen, contrasterende voegen en diverse types metselverbanden kunnen elk weer voor een eigen kleurenspeel zorgen. En dan hebben we het nog niet over de haast ontelbare schakeringen in binnen- en

De kracht van het traditionele wit: de provinciale molen van Damme als opvallend merkteken in het landschap.

buitenlandse marmersoorten, die wanden en vloeren een voorname en duurzame kleurenpracht verlenen. Ook gebakken tegels zijn er in alle denkbare kleuren, van eenvoudig wit of rood over allerhande modegebonden motieven tot mozaïeksteentjes die in kunstige figuratieve composities of geometrische patronen gelegd zijn.

Onbeschilderde houtsoorten verlenen een extra warmte aan interieurs: parket of plankenvloer, lambrizeringen, trappen en ander schrijnwerk. Beschilderd houtwerk volgt modetrends en de persoonlijke voorkeuren van de bewoners of gebruikers in de kleurenkeuze. In oude gebouwen, waar het originele houtwerk bewaard is, kunnen aldus talrijke boven elkaar liggende verflagen teruggevonden worden, wat een reconstructie mogelijk maakt van de smaakevolutie in de loop der jaren.

Wanden kunnen, behalve in een effen kleur geschilderd, ook voorzien zijn van wandschilderingen, bekleed met textiel of goudleder, of gewoon behangen. Ook plafonds kunnen beschilderd of behangen zijn. Papieren behang mag dan al de meest ordinare wandbekleding lijken, toch vallen ook hier interessante ontwikkelingen te noteren in tijdgebonden kleuren en motieven. De oudst bewaarde voorbeelden vormen bovendien unieke

getuigenissen van het toenmalige vakmanschap in de productie van vellen behang.

En dan zijn er nog de glasramen, die lang niet het monopolie van kerken zijn. Ook in burgerlijke openbare gebouwen en privé-woningen kunnen schitterende voorbeelden van glasschilderkunst aangetroffen worden. Deze hoeven niet noodzakelijk 'antiek' te zijn: Jugendstil en art deco hebben prachtige glasramen voortgebracht en ook in het werk van hedendaagse glaskunstenaars kan het spel van licht, vorm en kleur volop bewonderd worden.

De wijze waarop sommige materialen reageren op klimatologische omstandigheden kan eveneens kleurbepalend zijn. Koper en brons worden groen door oxydatie (torensneden, dakversieringen). Weerbestendige houtsoorten verkleuren grijs. Vochtige en beschaduwde muren worden groen door mosbegroeiing. Korstmossen kunnen onverwacht felle kleurvlekken op verweerde stenen doen ontstaan.

Kortom, wie er oog voor heeft kan in de meeste gebouwen - zelfs in deze die op het eerste gezicht vrij kleurloos lijken - een verscheidenheid aan kleuren ontdekken. Het doel van Open Monumentendag 1996 is de bezoeker opmerkzaam te maken op die kleurenrijkdom.

Open Monumentendag: grotere inbreng van de Provincie

Vanaf het begin was de Provincie ingeschakeld bij de organisatie van de Open Monumentendagen. Dit was enerzijds een logisch uitvloeisel van de al eerder bestaande betrokkenheid van de Provincie als intermediair bestuursniveau bij de monumentenzorg, onder meer via de opvolging van beschermingsdossiers, het provinciaal aandeel in de

restauratiepremies en de wetenschappelijke studie van het provinciaal patrimonium. Bovendien bezit de Provincie zelf een aantal monumenten (als gebruiker of eigenaar) die vanaf de eerste Open Monumentendag voor het publiek opengesteld werden.

Vanaf dit jaar is de participatie van de Provincie West-Vlaanderen (en van alle Vlaamse provincies) nog intenser geworden, meer bepaald door de toetreding als lid tot de Stuurgroep Open Monumentendag. In 1996 is op de provinciale begroting een financiële tussenkomst van een half miljoen ingeschreven, waarbij de kosten voor eigen OMD-activiteiten en publikaties dan nog niet volledig meegerekend zijn. De coördinatie en begeleiding van de lokale OMD-comités is nu een taak van de Provincie, die de contacten tussen de comités en de Koning Boudewijnstichting verzorgt, die provinciale ontmoetingsdagen organiseert en desgevraagd praktische ondersteuning, inhoudelijke begeleiding en advies verstrekt. Bovendien organiseert de Provincie een eigen persconferentie (23 augustus) en een eigen Westvlaamse openingsmanifestatie op vrijdag 6 september. De traditionele activiteiten, zoals het openstellen van eigen monumenten, de uitgave van een informatiefolder en van een extra-nummer van *In de Steigers*, blijven uiteraard behouden.

Het Provinciaal Hof op de Markt in Brugge.

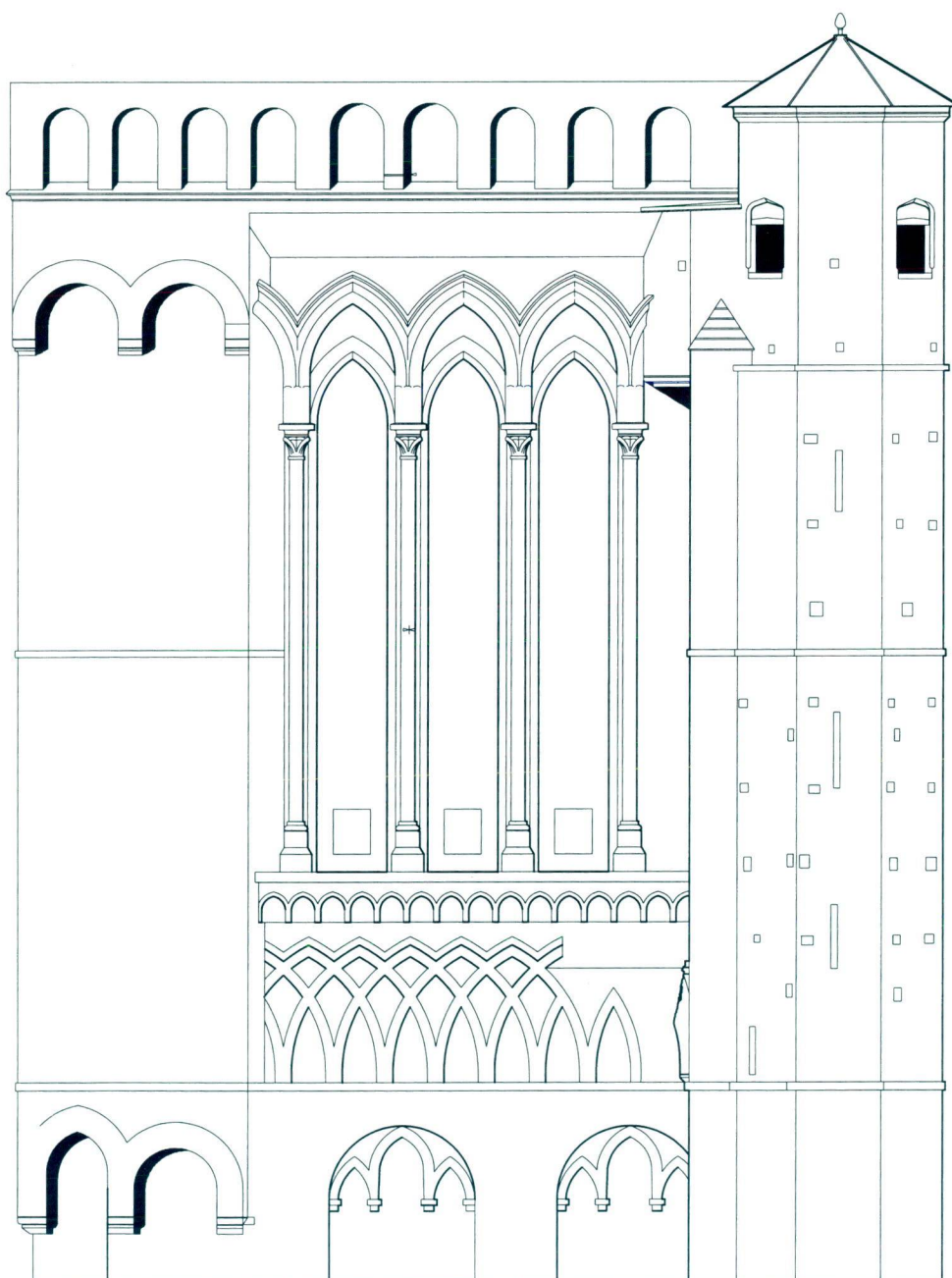
Gotische galmgaten van Sint-Salvator in de kijker tijdens provinciale vooropening Open Monumentendag

Open Monumentendag Vlaanderen valt dit jaar op zondag 8 september. Maar de vrijdag daarvóór, op 6 september om 16.00 uur wordt in West-Vlaanderen al het startsein gegeven met een provinciale vooropening in Brugge. Daarbij zullen de pas gerestaureerde gotische galmgaten van de Sint-Salvatorstoren plechtig onthuld worden.

Men zal zich herinneren - zie het allereerste nummer van *In de Steigers* - dat enkele jaren geleden tijdens de restauratiewerken aan de Sint-Salvatorstoren goed bewaarde bouwsporen aan het licht waren gekomen van sierlijke gotische arcaden en galmgaten uit de 13de eeuw, met onder meer ranke zuiltjes in Doornikse steen. Dit was voor iedereen een complete verrassing, want niemand had weet van het bestaan van die arcaden.

Al in de tweede helft van de 14de eeuw waren de galmgaten namelijk dichtgemetseld en was alles verstopt achter een dikke baksteenlaag. Alle afbeeldingen van de toren zijn jonger, zodat niets meer aan de vroegere toestand herinnerde. Pas bij het gedeeltelijk weghakken van de 14de-eeuwse (en latere) baksteen in 1992-1993 kwamen de galmgaten onverwacht weer aan het licht.

De vondst was zo belangrijk, dat besloten werd om die bouwsporen op zijn minst gedeeltelijk zichtbaar te laten. Even werd zelfs het wilde plan geopperd om de volledige 19de-eeuwse bovenbouw van de toren (de neo-Romaanse constructie van architect Robert Chantrell) te verwijderen, waardoor de 13de-eeuwse toren volledig in zijn oude glorie zou kunnen teruggebracht worden.

De gerestaureerde 13de-eeuwse arcaden aan de zuidwand van de Sint-Salvatorstoren. Daaronder een elegante baksteenversiering van elkaar kruisende bogen en nog lager twee blindnissen. Bogen en blindnissen werden eveneens tijdens de recente restauratie vrijgemaakt en hersteld. Ook zij dateren uit de 13de eeuw.

Een deel van de 13de-eeuwse arcaden aan de zuidwand van de Sint-Salvatorstoren tijdens de restauratie, voorjaar 1996. De rechter boog is al gerestaureerd, de linkse wordt vrijgemaakt.

Uiteindelijk ging men niet zover, en beperkte men zich tot het vrijlaten van de arcaden met galmgaten aan één zijde van de toren: de zuidzijde. Hoe bescheiden ook, toch vergde deze ingreep al bijzondere maatregelen om de stabiliteit van de toren niet in gevaar te brengen. De draagkracht van de zuidmuur zou immers verminderen en het gewicht van de 19de-eeuwse torenmassa erboven moest behoorlijk opgevangen worden. Dit gebeurde door het aanbrengen van een betonnen wand

achter de galmgaten. De arcaden werden tegelijk zorgvuldig verder vrijgemaakt en gerestaureerd. Dit werk is inmiddels voltooid en het resultaat zal voor het eerst te bewonderen zijn op 6 september. Dan zullen de vier monumentenwachters van West-Vlaanderen het doek neerlaten dat nu nog de zuidwand van de toren aan het oog onttrekt. Vanaf dat ogenblik zal Brugge een authentiek stukje 13de-eeuwse bouwkunst rijker zijn.

Vijf jaar Monumentenwacht

De Monumentenwacht viert deze maand haar vijfde verjaardag. Op 12 september 1991 werd immers de vereniging zonder winstoogmerk *Monumentenwacht Vlaanderen* opgericht. Dit gebeurde op initiatief van de Koning Boudewijnstichting, de Stichting Monumenten- en Landschapszorg en de Vlaamse Vereniging van Provincies, met de steun van de Vlaamse Gemeenschap en de Nationale Loterij.

Zoals het wel vaker gebeurt op het vlak van monumentenzorg, kwam ook hier de inspiratie uit het Noorden. In Nederland waren al sinds 1973 monumentenwachten actief en bewezen dagelijks hun nut. Vlaanderen volgde het goede voorbeeld en kon bovendien leren uit de ervaringen van onze noorderburen. Zo ontbrak in Nederland een overkoepelende landelijke structuur. De werkwijze van de teams, onder meer bij het opstellen van de

inspectierapporten, verschilden nogal van provincie tot provincie, wat onderlinge vergelijking en samenwerking bemoeilijkte. In Vlaanderen ging men daarom andersom tewerk, en richtte men eerst de overkoepelende structuur op: de v.z.w. Monumentenwacht Vlaanderen, die coördinerend optreedt en borg staat voor een uniforme aanpak. Vervolgens werd voor elke Vlaamse provincie een operationele monumentenwacht opgericht, aanvankelijk bestaande uit telkens één team van twee monumentenwachters.

Aldus werd op 10 juli 1992 in het Kasteel Tillegem in Sint-Michiels de v.z.w. *Monumentenwacht West-Vlaanderen* opgericht. De drie stichtende leden waren de Monumentenwacht Vlaanderen, vertegenwoordigd door voorzitter Sieg Vlaeminck, de Provincie West-Vlaanderen, vertegenwoordigd door gedeputeerde Ferdinand Peuteman,

en Ludo Valcke. Vanaf het begin verleende het provinciebestuur van West-Vlaanderen een aanzienlijke financiële bijdrage in de werking van de Monumentenwacht.

In de statuten staat onder meer (artikel 3): 'De vereniging heeft als doel om op het grondgebied van West-Vlaanderen bij te dragen tot de concretisering van de doelstelling van de v.z.w. Monumentenwacht Vlaanderen, die bestaat in de valorisatie van het bouwkundig erfgoed in Vlaanderen, inzonderheid door het bevorderen van de instandhouding ervan. Hierbij komt nadruk op het stimuleren van een regelmatig onderhoud van beschermd en niet-beschermd patrimonium. Ook initiatieven met een preventief karakter zullen worden ontwikkeld, inzonderheid regelmatige bouwkundige inspecties ten behoeve van de leden'.

De formulering is nogal ambtelijk, maar de hele filosofie van de Monumentenwacht is erin vervat.

Beter voorkomen dan genezen

De basisgedachte is dat veel dure restauraties het gevolg zijn van een langdurige verwaarlozing van een monument. Regelmatig nazicht en onderhoud voorkomt dit en levert aldus aanzienlijke besparingen op voor eigenaren én subsidiërende overheden.

Vele eigenaren of gebruikers van monumentale gebouwen beschikken echter noch over de uitrusting, noch over de technische kennis om de toestand van het pand nauwlettend in de gaten te houden en om eventuele problemen tijdig op te sporen. Hoge daken en torens

zijn nauwelijks of niet bereikbaar voor regelmatig nazicht. Waterinsijpelingen worden veel te laat opgemerkt, waardoor aanzienlijke schade aan muren, balken of bepleistering optreedt. Ook het correct inschatten van de problemen die zich voordoen is niet altijd eenvoudig en vereist een gedegen kennis van materialen en bouwtechnieken. Schijnbaar beperkte aftakelingsverschijnselen kunnen in werkelijkheid een grote bedreiging voor het bouwwerk inhouden, terwijl op het eerste gezicht alarmerende tekenen (bv. barsten in de muren) soms geen enkel gevaar opleveren. Wie belast is met de zorg voor een monumentaal gebouw heeft zeker geen gemakkelijke opdracht! Dit is dan ook één van de hoofdoorzaken waarom zoveel gebouwen al te lang verwaarloosd worden, met als gevolg het optreden van onherstelbare schade en zelfs de ondergang van het monument, of een geldverslindende restauratie als ultiem redmiddel.

Dank zij de Monumentenwacht kan zo'n nefaste gang van zaken voortaan vermeden worden. Monumentenwachters beschikken over de kennis én over de uitrusting om de bouwfysische toestand van een monument nauwkeurig te onderzoeken en te beoordelen. En als de eigenaar (of gebruiker) van het gebouw wil, komen ze regelmatig inspecteren.

Monumentenwacht West-Vlaanderen

De Monumentenwacht West-Vlaanderen werd midden augustus 1992 operationeel. Toen traden Freddy Deweer en Jean-Pierre Inghelbrecht in dienst. Na een veertiendaagse stage bij de Nederlandse collega's in Gouda

*Hoge kerkdaken zijn vaak moeilijk bereikbaar voor regelmatig nazicht en onderhoud.
Op de foto: het dak van de Sint-Salvatorskathedraal in Brugge.*

togen zij aan het werk. Het begin was vrij bescheiden. De hoeveelheid te inspecteren monumenten was nog beperkt. De uitrusting was in sommige opzichten eerder summier: de eerste rapporten werden heel ouderwets op een typemachine geproduceerd. Het was vooral ook een tijd van ervaring opdoen.

Daar kwam echter gauw verandering in. Het aantal aangesloten bezitters van monumentale gebouwen - en dus de uit te voeren inspecties - nam gestaag toe. Het succes was zelfs zo groot dat het werk weldra niet meer door de bestaande equipe alleen uitgevoerd kon worden. In oktober 1994 kwam een tweede team in dienst, met Peter Desmet en Patrick Declercq. Freddy Deweer werd bevorderd tot hoofdmonumentenwachter. Per 1 januari 1995 werd de ploeg nogmaals versterkt met Edwin Dumarey die het secretariaat voor zijn rekening nam. Als het aantal aanvragen voor inspecties blijft stijgen, dan zal in de nabije toekomst de inschakeling van een derde team in overweging moeten genomen worden. Inmiddels werd ook de uitrusting vervolledigd en deed de computer zijn intrede voor tekstverwerking en opslag van gegevens.

Per week zijn de monumentenwachters gemiddeld drie dagen 'op de baan' voor het verrichten van inspecties en twee dagen bezig met het opstellen van rapporten. Inspecties gebeuren steeds in ploegen van twee. Naar gelang van de omvang en de complexiteit van het te onderzoeken gebouw, duurt zo'n nazicht één à drie dagen. Het gebouw wordt zowel binnen als buiten grondig onderzocht. Elke monumentenwachter heeft een klimopleiding gehad, wat hem toelaat ook de moeilijkst bereikbare plekken, zoals de buitenkant van torens en hoge geveltoppen, van dichtbij te gaan bekijken. Zo'n gevelalpinisme, met klimhaken en -touwen, oogt spectaculair voor de buitenstaander. Voor de betrokkenen zelf is dit ondertussen routine geworden. Al zijn onaangename verrassingen natuurlijk nooit uitgesloten. Afbrekende ladderhaken of onverhoeds loslatende dekstenen kunnen ook de meest ervaren klimmer behoorlijk uit zijn lood brengen.

Tijdens de inspectie worden alle gebreken aan het gebouw nauwkeurig genoteerd. Kleine beschadigingen of problemen, zoals een gebroken dakpan of een verstopte afvoer in een dakgoot, worden in de mate van het mogelijke onmiddellijk verholpen. Het is echter niet zo, dat de Monumentenwacht als herstellingsploeg optreedt. Wie lid wordt van de Monumentenwacht in de hoop dat hiermee jaarlijks zijn dakgoot zal schoongemaakt of de kapotte leien op zijn dak zullen vervangen worden, zal bedrogen uitkomen.

Na elke inspectie maken de monumentenwachters onmiddellijk en persoonlijk hun schriftelijk verslag op. Dan zit alles immers nog fris in het geheugen en is een correcte verwerking mogelijk van de notities of dictafoonopnamen die op het terrein gemaakt werden. De rapportage gebeurt volgens een vast schema, waardoor alle verslagen gemakkelijk consulteerbaar én onderling vergelijkbaar zijn voor statistische of andere doeleinden.

Het volledige verslag wordt in de dienst gearchiveerd. Een tweede, meer bevattelijk rapport wordt opgemaakt ten behoeve van de 'klant', d.w.z. de eigenaar of beheerder van het betrokken gebouw. Daarin worden niet alleen alle tekortkomingen opgesomd, gaande van acute mankementen tot algemene verouderingsverschijnselen. Ook de vermoedelijke oorzaken worden gemeld. Tevens worden aanbevelingen gedaan voor de uit te voeren onderhouds- en herstellingswerken. De opdracht tot het uitvoeren van die werken moet gegeven worden door de eigenaar of beheerder zelf, die daarvoor een beroep kan doen op de architect en/of aannemer van zijn keuze. Doorgaans is het rapport ook vergezeld van een schets.

Rapport en schets zijn geldige documenten om bij de Vlaamse regering een aanvraag te staven voor een 'onderhoudspremie voor beschermde monumenten'. Dergelijke onderhoudspremies kunnen sinds 1 oktober 1994 bekomen worden en gaan uit van dezelfde filosofie als de Monumentenwacht: een goed onderhoud voorkomt aftakeling en dure restauraties (zie hierover ook: *In de Steigers*, jaargang 2, nr. 1, blz. 11-12).

Ruim 260 aangesloten leden

De Monumentenwacht werkt met de formule van het lidmaatschap. Eigenaars of beheerders van waardevolle panden worden lid van de Monumentenwacht en betalen hiervoor per pand en per jaar een bijdrage van 1500 frank. Dit geeft hen recht op een jaarlijkse inspectiebeurt à 450 frank per uur en per man (+BTW). Wanneer kleine herstellingen uitgevoerd worden, rekent men de gebruikte materialen - bij voorbeeld een paar dakpannen of een reep zink - aan kostprijs.

Niet elk monument komt in aanmerking voor opname in het inspectiebestand van de Monumentenwacht. Gebouwen die in vervallen toestand verkeren of ernstige structurele problemen vertonen, worden geweerd. Hier volstaat gewoon onderhoud immers niet meer, terwijl de doelstelling van de Monumentenwacht precies ligt in het behoud van de goede toestand van het gebouw door regelmatig onderhoud. Gebouwen met ernstige gebreken dienen eerst deskundig gerestoureerd te worden.

Volgens de 'aanvaardingscriteria voor de gebruikers-leden van de Monumentenwacht' komen prioritair in aanmerking: de beschermde monumenten waaraan tijdens het laatste decennium gesubsidieerde restauratiewerken uitgevoerd werden. Eveneens in aanmerking komen de andere beschermde monumenten, alsmede de niet beschermde waardevolle panden (zogenaamde 'beeldbepalende gebouwen') die liggen binnen de zone van beschermde dorps- en stadsgezichten. Voorts gebouwen vermeld in de reeds gepubliceerde volumes van de inventaris *Bouwen door de eeuwen heen in Vlaanderen* en tenslotte alle andere waardevolle gebouwen. Voor die laatste categorie dient het kandidaat-lid wel

zijn aanvraag te motiveren door middel van een door hem samen te stellen dossier, waaruit de kunsthistorische waarde van het gebouw moet blijken.

Enige tijd geleden bereikte de Monumentenwacht West-Vlaanderen de kaap van de tweehonderdvijftig aangesloten leden. Inmiddels zijn dat er al ruim tweehonderd zestig geworden. Dit betekent dat met de huidige personeelsbezetting een jaarlijkse inspectiebeurt bij alle leden onmogelijk haalbaar is. Bij die leden zijn de kerkfabrieken duidelijk in de meerderheid: meer dan honderd! Daarna volgen de gemeentebesturen.

Maar er zijn ook al meer dan vijftig privé-personen lid geworden. Uit die cijfers blijkt dat de Monumentenwacht aan een reële behoefte voldoet. Het Westvlaams monumentaal patrimonium kan er maar goed bij varen.

Meer informatie over de Monumentenwacht kan opgevraagd worden bij:

Monumentenwacht Vlaanderen v.z.w.

Brederodestraat 21, 1000 Brussel

telefoon (02) 511 18 40

Monumentenwacht West-Vlaanderen v.z.w.

Koning Leopold III-laan 31

8200 Sint-Andries

telefoon (050) 40 31 36

Provinciale monumenten te bezoeken tijdens Open Monumentendag 1996

Traditiegetrouw stelt de Provincie West-Vlaanderen op Open Monumentendag een aantal eigen monumenten open voor het publiek. Het begrip 'eigen monument' moet hier wel ruim opgevat worden. Van sommige, zoals het kasteel Bulskampveld of de provinciale molens, is de Provincie effectief eigenaar. Van andere is zij slechts de gebruiker. Een voorbeeld is het Provinciaal Hof op de Markt in Brugge, dat eigendom is van de federale overheid. In nog weer andere gevallen is de Provincie enkel belast met het onderhoud: het Grootseminarie, de Sint-Salvatorskathedraal. Maar zelfs bij die laatste categorie is de betrokkenheid van de Provincie - zowel financieel als gevoelsmatig - vaak zó groot, dat men ook hier gerust van een 'provinciaal monument' mag gewagen. Dat is zeker het geval met de Sint-Salvatorskathedraal, waarvan de restauratie tot de grootste provinciale projecten van het einde van de 20ste eeuw mag gerekend worden.

Hierna volgt een overzicht van de opengestelde monumenten op zondag 8 september 1996. In de beknopte begeleidende notitie wordt, indien nodig, gewezen op de elementen in het gebouw die bijzondere aandacht verdienen in het kader van het OMD-thema van dit jaar, *Zorg & Zin voor Kleur*. Ook nuttige praktische informatie is opgenomen: adres, openingsuren, animatie en/of gidsbeurten.

Tot slot nog dit: omdat er in het weekend van 7 en 8 september andere activiteiten plaatsgrijpen in het kasteel van Tillegem, zal dit monument op Open Monumentendag helaas niet kunnen opengesteld worden.

Provinciaal Hof

Markt 3, Brugge. Open van 10.00 tot 12.00 en van 13.30 tot 18.00 uur. Gratis gidsbeurten. Doorlopende vertoning van videofilms: 'Gebruik van kleur in de architectuur' (op basis van een diareeks van J.-P. Esther) en 'De Monumentenwacht' (realisatie: Provinciale Uitleendienst Audiovisueel Materiaal West-Vlaanderen).

Een team van de Westvlaamse Monumentenwacht houdt demonstraties om 10.00, 11.00, 12.00, 14.00, 15.00 en 16.00 uur.

Niet te missen!

Het Provinciaal Hof fungeert tevens als centraal informatiepunt voor de Open Monumentendag en is telefonisch bereikbaar op het nummer (050) 40 57 61.

Dit fraaie voorbeeld van neogotische bouwkunst werd vanaf 1887 opgetrokken op de plaats van een ouder, classicistisch complex dat in 1878 door brand vernield was. De ontwerpers waren twee Bruggelingen: provinciaal architect René Buyck (1850-1923) en Brugs stadsarchitect en academiedirecteur Louis Dela Censerie (1838-1909). Aan de binneninrichting werkten verschillende bekende Brugse kunstenaars mee, waaronder vooral de beeldhouwers Pickery dienen

De stenen eretrap van het Provinciaal Hof in Brugge, met beeldhouwwerk van Gustaaf Pickery.

Boven: detail van het grote oostvenster in de provincieraadzaal van het Provinciaal Hof. Op dit glasraam van glazenier Jules Dobbelaere zijn de wapenschilden en de patroonheiligen van de acht arrondissements-hoofdplaatsen van West-Vlaanderen afgebeeld. Rechts: de Sint-Salvatorstoren op een foto van vóór de Tweede Wereldoorlog.

vermeld: Hendrik (1828-1894) en zijn zoon Gustaaf (1862-1921).

De Westvlaamse Provincieraad kwam op 8 november 1892 voor het eerst in het nieuwe Provinciaal Hof bijeen, hoewel het gebouw op dat ogenblik nog lang niet afgewerkt was. Het zou zelfs tot na de Eerste Wereldoorlog duren - meer bepaald tot 1921 - vooraleer de linkervleugel (drie travéeën) voltooid werd.

De gevel is opgetrokken uit Franse grijze kalksteen uit Euville, die mooi contrasteert met de donkere leien op het dak. Let ook op de kleuraccenten boven de middenvleugel: het koperen Sint-Michielsbeeld op het centrale topgeveltje (door Edward De Vooght) en helemaal boven op het hoge schilddak de vergulde 'L' (een verwijzing naar koning Leopold II) en de gepolychromeerde wapenschilden van Vlaanderen en Oud-Vlaanderen.

Binnenin domineren de lichte tinten, zowel in de beschildering van de wanden als in de gebruikte natuursteen (onder andere voor de mooie eretrap), wat het gebouw een verrassende helderheid verleent.

Het hout van de balkenzolderingen, deuren en ander schrijnwerk zorgt voor een warme, donkere toets.

Bijzondere zorg werd besteed aan de glasramen. Meest opvallend is het reusachtige spitsboogvenster in de oostmuur van de provincieraadzaal, waarvan de bovenhelft als roosvenster is uitgewerkt. Het is het werk van de Brugse glazenier Jules Dobbelaere (1859-1916), van wie glasramen bewaard zijn in talrijke Westvlaamse kerken.

Wie meer wil vernemen over het Provinciaal Hof en zijn kunstwerken, alsook over de gebouwen die voordien op die plek stonden, vindt ruimschoots zijn gading in het rijk geïllustreerde boek van L. Devliegher, *Van Waterhalle tot Provinciaal Hof*, Brugge 1994, 88 blz.

Sint-Salvatorskathedraal

Steenstraat, Brugge. Open van 14.00 tot 17.30 (in verband met de kerkdiensten is de kathedraal niet voor bezoek toegankelijk op zondag voormiddag). Gratis gidsbeurten naar gelang van het aantal bezoekers.

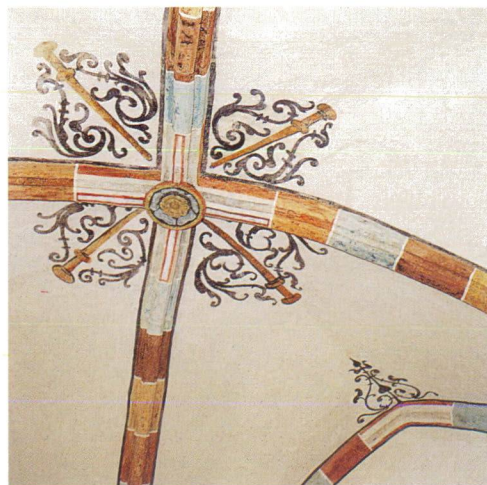
De restauratiewerf van de firma A. Vandendorpe naast de kathedraal kan bezocht worden van 10.00 tot 12.00 en van 13.00 tot 18.00 uur. Er zullen steenkappers aan het werk zijn en er zal informatie beschikbaar zijn over de gebruikte bouwmaterialen, hun herkomst en bewerking.

De Brugse kathedraal staat dit jaar nog meer dan gewoonlijk in de belangstelling. Zoals elders in dit nummer vermeld, vindt de Westvlaamse vooropening van de Open Monumentendag op vrijdag 6 september plaats aan de voet van de Sint-Salvatorstoren, met de onthulling van de gerestaureerde 13de-eeuwse galmgaten in de zuidwand van de toren. Daarmee nadert de restauratie van de toren, die begon in 1991, stilaan de voltooiing. Voor het ogenblik wordt de laatste hand gelegd aan de herstelling van het middeleeuwse parement. De grootste ingreep die daarna nog moet gebeuren is de restauratie

van het portaal en de afwerking van de binneninrichting van het gelijkvloerse niveau van de toren. Het huidige, eenvoudige gotische westportaal blijft behouden, maar de stenen zijn zo verweerd dat ze grotendeels zullen moeten vervangen worden. Men mag verwachten dat dit werk tegen Open Monumentendag 1997 zo goed als gereed zal zijn.

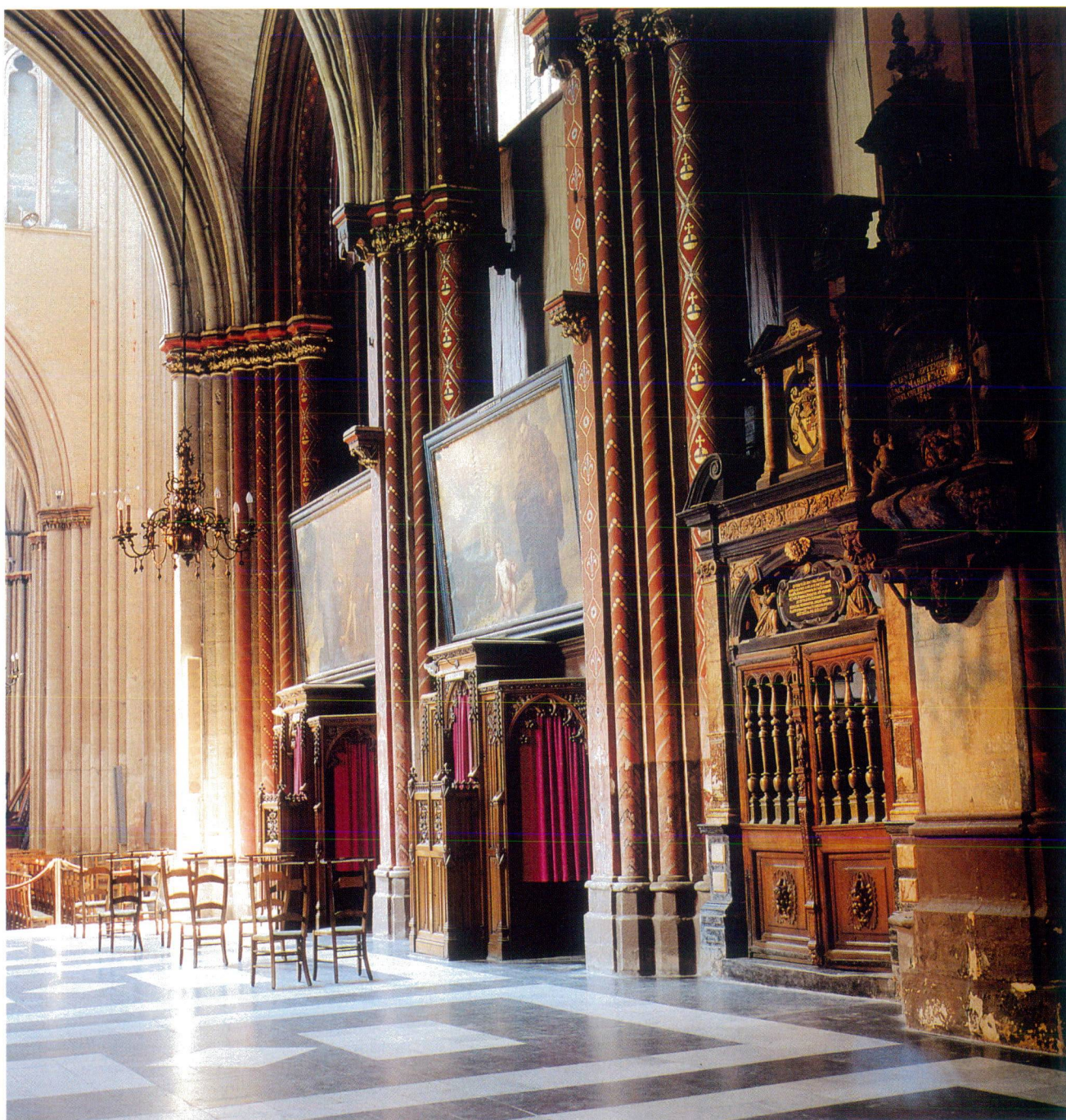
In het kader van het OMD-thema 'kleur' is een bezoek aan de kathedraal zeker de moeite waard. De gerestaureerde Sint-Jacobskapel aan de zuidzijde van de toren (te bereiken via een deur achteraan rechts in de kerk) biedt immers een mooie staalkaart van wandschilderingen uit de 14de, 15de en 16de eeuw. Deze wandschilderingen werden in 1994 ontdekt en gedeeltelijk vrijgemaakt.

Wellicht onmiddellijk na de bouw van de kapel, rond 1360, werd al een kleurrijke binnendecoratie aangebracht: het gewelf in baksteenimitatie (geverfd in baksteenrood en

wit; nu geen sporen meer zichtbaar), de wanden in wit met een zwierig loverwerk in overwegend rood en wat oker. Van dit loverwerk zijn nog enkele verweerde sporen te

Links: de gerestaureerde gewelfversiering in de Sint-Jacobskapel. Onder: de zuidelijke kooromgang van Sint-Salvators, met de neogotische decoratie uit 1874-1875.

zien in de blinde boognissen onder het venster in de westwand (recht tegenover de ingang).

In de 14de eeuw werd de beschildering volledig vernieuwd. Het gewelf werd in diepblauw (azurietblauw) geschilderd en bezaaid met witte sterren. Bij de restauratie is in één hoek een stukje van die beschildering zichtbaar gemaakt. Door een chemisch proces in de pigmenten is het blauw evenwel in de loop van de tijd tot een groene tint geëvolueerd. De gewelfconsoles werden geaccentueerd door een felle polychromie - wat eens te meer bewijst dat men in het verleden niet bang was van felle kleuren! Nog in de 14de eeuw, maar wellicht eerder naar het einde van de eeuw toe, werden aan weerszijden van het westelijke raam (en mogelijk ook elders) panden in persbrokaat aangebracht, waarboven laatgotische engelfiguren geschilderd werden. Persbrokaat is een imitatie van kostbaar textiel in was, dat naar alle waarschijnlijkheid verguld werd. Twee van die engelfiguren zijn vrijgelegd en gerestaureerd.

Tenslotte is er een derde, laat 16de-eeuwse fase, waarbij de kapel gedecoreerd werd met Sint-Jacobsmotieven: schelp, pelgrimsstaf en buideltas. De wanden kregen een omlopend lambrisdecor in overwegend oker, wit en zwart, terwijl de gewelfribben in veelkleurige marmerimitatie werden herschilderd. Rond de

sluitsteen werden arabesken aangebracht. Het is voornamelijk deze derde decoratiefase die bij de recente restauratie zichtbaar gemaakt of door aanvullende kleurvlakken gesuggereerd werd.

Niet enkel de Sint-Jacobskapel was indertijd van een kleurrijke decoratie voorzien. Uit occasionele vondsten en waarnemingen is gebleken dat ook elders in de kerk de wanden en gewelven beschilderd waren met figuren, florale of geometrische motieven. Die vondsten werden meestal gedaan tijdens onderhoudswerkzaamheden en nadien overschilderd, zodat er weinig of niets van zichtbaar gebleven is. Een systematisch onderzoek naar oude wand- en gewelfschilderingen dringt zich dan ook op. Wat wel gedeeltelijk bewaard bleef, is de neogotische decoratie die in 1874-1875 werd aangebracht naar een ontwerp van J. Bethune en A. Verhaegen: bij latere schilderwerken (1936) verdween ze weliswaar in het schip van de kerk, maar in het koor en de kooromgang is zij nog zichtbaar.

Over de wandschilderingen in de Brugse kathedraal, zie: L. Devliegher, *De Sint-Salvatorskathedraal te Brugge. Inventaris* (Kunstpatrimonium van West-Vlaanderen, deel 8), Tielt/Amsterdam 1979, blz. 145-148; L. De Clercq, 'Het onderzoek en de restauratie van de muurschilderingen in de 14de-eeuwse Sint-Jacobskapel (Sint-Salvatorskathedraal) te Brugge', in: *In de Steigers*, I (1994), blz. 17-20.

De kerk van het Grootseminarie: ACL-foto van het interieur uit 1941.

Grootseminarie

Potterierei 72, Brugge. Open van 10.00 tot 12.00 en van 13.30 tot 18.00 uur. Gratis gidsbeurten naar gelang van het aantal bezoekers. Tentoonstelling: 'Ons verleden in woord en beeld'.

Het Grootseminarie is ondergebracht in de gebouwen van de voormalige Duinenabdij. Deze belangrijke Vlaamse Cisterciënzerabdij werd in het begin van de 12de eeuw gesticht in de duinen van Koksijde (vandaar ook de naam), maar verhuisde - onder meer ingevolge de godsdienststroeibelen van de 16de eeuw - in 1623 definitief naar Brugge. De nieuwe abdijgebouwen op een terrein langs de Potterierei werden in 1628-1642 opgetrokken in een sobere barokstijl. De classicistische kerk kwam er echter pas in 1775-1788. De grijze, volledig in natuursteen opgetrokken kerkgevel is voor het ogenblik aan restauratie toe.

Kort na de voltooiing van de kerk werd de abdij door de Franse Revolutionairen opgeheven (1796) en kregen de gebouwen een nieuwe bestemming, eerst als ziekenhuis en weldra als school. Op 1 oktober 1833 begon het nieuwe priesterseminarie van het (toen in heroprichting zijnde) bisdom Brugge er aan zijn eerste werkjaar. Uit die periode (1837) dateert de westelijke vleugel, die uitgaat op de voortuin en opgetrokken werd op de 17de-eeuwse funderingen. Fraaie kloostergang en kapittelzaal.

Meer over dit gebouw en zijn geschiedenis in: A. Denaux & E. Vanden Berghe (red.), *De Duinenabdij en het Grootseminarie te Brugge. Bewoners, gebouwen, kunstpatrimonium*, Tielt/Weesp 1984, 342 blz.

Provinciaal Maritiem Instituut

Kursaalstraat 55, Heist (Knokke-Heist). Open van 10.00 tot 18.00 uur. Gratis gidsbeurten naar gelang van het aantal bezoekers.

Het PMI is een nieuwe parel aan de kroon van de Provincie West-Vlaanderen. Op 29 juni 1995 besliste de Provincieraad immers het zeevisserijonderwijs, dat tot dan toe door drie onderwijsnetten in vier afzonderlijke scholen werd verstrekt, in één instituut samen te brengen. Op 1 september van dat jaar ging het nieuwe Provinciaal Maritiem Instituut van start, met vestigingsplaatsen in Oostende en in Knokke-Heist.

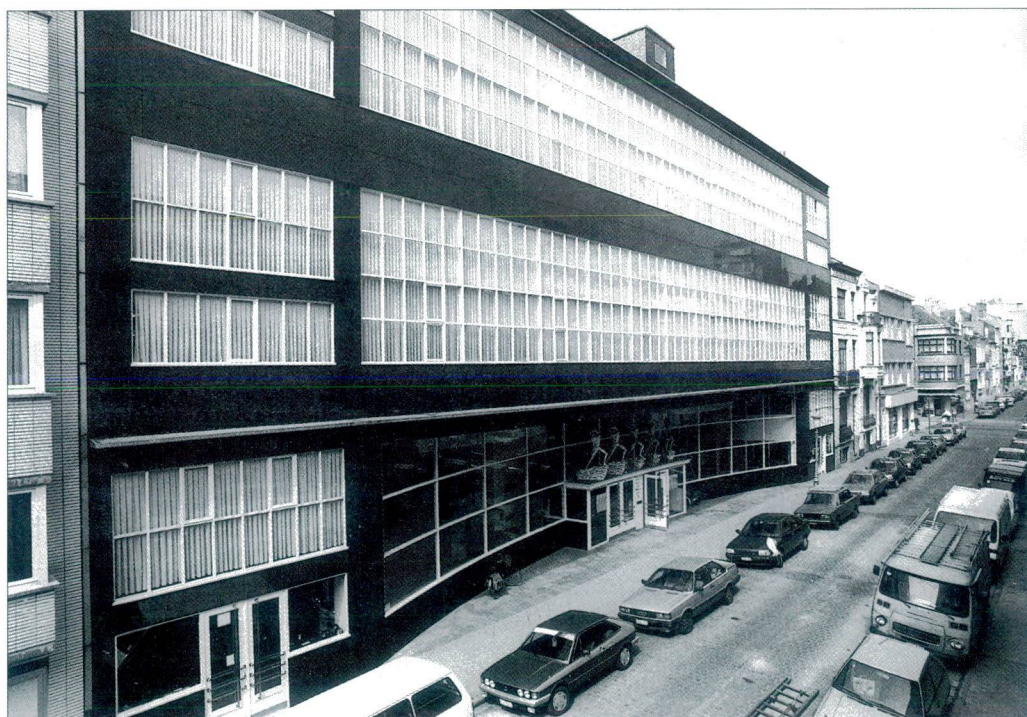
Aldus kwamen de gebouwen van de voormalige zeevisserijschool van het Gemeenschaps-onderwijs 'De Golfbreker' in de Heistse Kursaalstraat onder provinciaal beheer. Het hoofdgebouw, waar de directiebureaus en enkele leslokalen in zijn ondergebracht, staat in Heist bekend als 'Het Kasteeltje'. Dit is niet onverdiend, want het is een statig alleenstaand herenhuis met onmiskenbare architecturale kwaliteiten. Het werd trouwens bij Ministerieel Besluit van 18 oktober 1995 op de monumentenlijst geplaatst, terwijl het samen met de omgeving ook nog eens als 'dorpsgezicht' beschermd werd.

Het werd opgetrokken in opdracht van Gustaaf Dejonghe (1889-1929), een aannemer die onder meer met de wederopbouw en wegeaanleg in de Frontstreek na de Eerste Wereldoorlog een mooie stuiver verdiend had. Bij de bouw van zijn eigen woonhuis hoefde hij zijn voorkeur voor gedegen

vakmanschap en mooie bouwmaterialen dan ook niet aan financiële beperkingen ondergeschikt te maken. De bouw begon in 1921, naar plannen van architect Robert Neiryck. Na het overlijden van Dejonghe bij een werkongeval, bleef de familie het huis bewonen tot aan het einde van de Tweede Wereldoorlog. Nadien werd het verkocht om er een Rijksvisserijschool in onder te brengen.

Ondanks de nieuwe bestemming onderging het huis sindsdien geen ingrijpende wijzigingen, waardoor de degelijkheid en het smaakvolle samenspel van de gebruikte

Boven: het hoofdgebouw van het Provinciaal Maritiem Instituut in Heist, sinds oktober 1995 een beschermd monument.

Links: voorgevel van het Provinciaal Museum voor Moderne Kunst in de Romestraat in Oostende, werk van architect Gaston Eysselinck.

*Provinciaal Maritiem
Instituut, Heist:
kleurenspeel in de ramen op
het gelijkvloers.*

bouwmaterialen nog even goed tot hun recht komen als in de tijd van Gustaaf Dejonghe. Het eikenhout, de mozaïekvloer en de glasramen zorgen er bovendien voor dat 'Het Kasteeltje' uitstekend past binnen het thema van deze Open Monumentendag.

Provinciaal Museum voor Moderne Kunst

Romestraat 11, Oostende. Open van 10.00 tot 18.00 uur. Gratis toegang. Gratis gidsbeurten om 11.00, 14.00 en 15.30 uur.

Het voormalige SEO-warenhuis in de Romestraat in Oostende behoort tot de markantste gebouwen die na de Tweede Wereldoorlog in Oostende werden opgetrokken. De ontwerper was dan ook niemand minder dan Gaston Eysselinck. Van diezelfde architect is ook het Oostendse postgebouw, dat algemeen beschouwd wordt als één van de beste realisaties van de toenmalige architectuur in België.

Hoewel geconcipieerd als warenhuis, blijkt dit complex uit 1949 en volgende jaren ook best geschikt als museum voor moderne kunst. De Provincie West-Vlaanderen nam dan ook een goede beslissing door de gebouwen, na de opheffing in 1981 van de coöperatieve vereniging die het warenhuis uitbaatte, aan te kopen om er de provinciale collectie moderne kunst in onder te brengen. Na een eerste inrichtingsfase werd het Provinciaal Museum voor Moderne Kunst (PMMK) in december 1986 geopend. Nadien volgden nog twee bijkomende inrichtingsfasen die een verdere uitbreiding van de tentoonstellingsruimten mogelijk maakten.

Een bezoek aan het PMMK is dan ook in verschillende opzichten interessant. In de eerste plaats gaat het natuurlijk om de collectie zelf. Maar op Open Monumentendag mag de bezoeker niet nalaten ook extra oog te hebben voor de architecturale realisatie van Gaston Eysselinck én voor de creatieve wijze waarop de diverse onderdelen van het complex met respect voor de oorspronkelijke architectuur tot museumruimten werden omgebouwd.

Memoriaal Prins Karel

Duinenstraat 147, Raversijde (Oostende). Open van 10.00 tot 12.30 en van 13.30 tot 18.00 uur. Gratis toegang (enkel tot het Memoriaal).

De Atlantikwall is niet gratis toegankelijk, maar kan wel bezocht worden onder de gebruikelijke voorwaarden: 200 frank per persoon; reductie 3+; groepen vanaf 20 personen 160 frank p.p.; kinderen 100 frank.

De oorsprong van het domein Raversijde gaat terug tot 1902, toen koning Leopold II in en achter de duinen ten westen van Oostende een plantentuin liet aanleggen. Later werden er ook verblijfsruimten voor de koninklijke familie gebouwd en vanaf 1930 werd het de vaste verblijfplaats van prins Karel, broer van koning Leopold III. Door opeenvolgende grondaankopen werd het naderhand nog aanzienlijk uitgebreid.

Na het overlijden van de prins in 1983 werd beslist het domein als 'Toeristisch Recreatiepark' voor het publiek toegankelijk te stellen. Inrichting en uitbating werden aan het West-vlaamse provinciebestuur toevertrouwd.

De voormalige woning van de prins werd met de medewerking van de Civiele Lijst van de Koning heringericht en is te bezoeken als Memoriaal Prins Karel. In de omliggende duinen zijn talrijke sporen bewaard van de kustverdediging die er door de Duitse bezetter in de beide Wereldoorlogen werd uitgebouwd. In tegenstelling tot de rest van de Belgische kust, waar de herinneringen aan de oorlog verdwenen zijn, zijn hier talrijke bunkers, geschutstanden, loopgraven en onderaardse gangen bewaard gebleven. Een belangrijk deel daarvan behoort tot de beruchte Atlantikwall uit de Tweede Wereldoorlog. Een aantal van deze constructies werd in de oorspronkelijke staat hersteld en met authentieke voorwerpen - waaronder ook stukken geschut - heringericht.

Een uitvoerig geïllustreerde geschiedenis van het Domein Raversijde is: A. Deseyne, *Raversijde. Geschiedenis van het Koninklijk Domein*, [Brugge 1993], 44 blz. De overblijfselen uit de Eerste Wereldoorlog worden behandeld in: A. Deseyne, *Raversijde 1914-1918. Geschiedenis van de Batterij Aachen*, [Brugge 1993], 60 blz. Betreffende de Tweede Wereldoorlog: M. Jacobs, *Raversijde 1940-1944. De Atlantikwall. Batterij Saltzwedel neu/Tirpitz*, [Brugge 1995], 68 blz. Deze drie brochures zijn viertalig: Nederlands, Frans, Engels en Duits.

Kasteel Bulskampveld

Bulskampveld 10, Beernem. Open van 10.00 tot 18.00 uur.

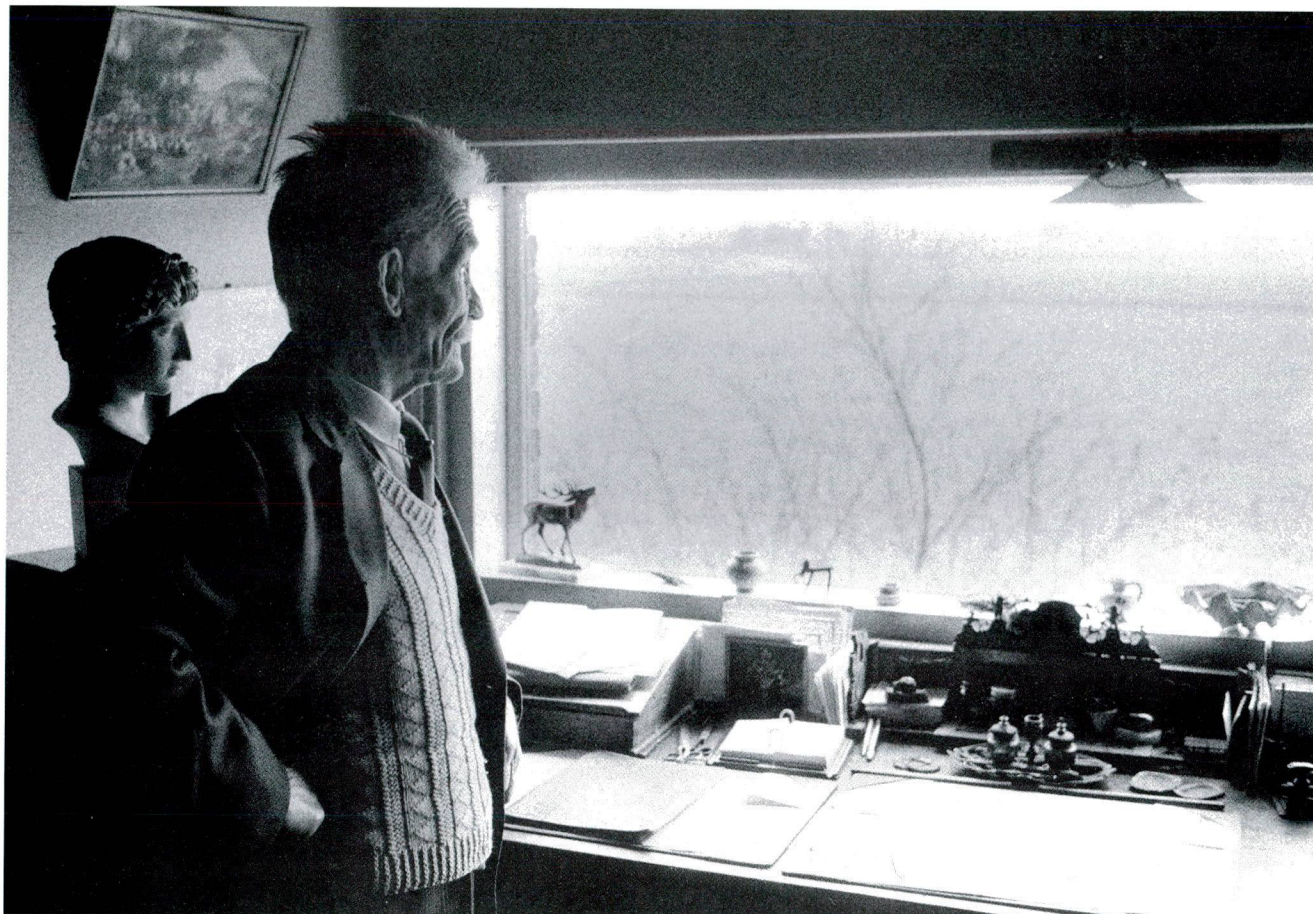
Het kasteel Bulskampveld vormt het hart van het provinciaal domein Lippensgoed-Bulskampveld, tussen Beernem en Hertsberge. Het kasteel werd rond 1875 opgetrokken, maar de oorsprong van het domein ligt verder terug in de tijd.

Eeuwenlang heeft tussen Gent en Brugge en ten zuiden van Brugge een uitgestrekt heidegebied gelegen. Die woeste en onvruchtbare gronden, bezaaid met ondiepe vijvers, werden met de naam Bulskampveld aangeduid. Ook het onlangs als landschap beschermd Vloetenveld in Jabbeke en Zedelgem behoorde er oorspronkelijk toe. Het huidige provinciaal domein is dus slechts een klein gedeelte van het vroegere Bulskampveld.

Pas in de loop van de 18de eeuw werd de ontginning van het Bulskampveld ernstig ter hand genomen. Een deel werd in landbouwgrond omgezet. Op de meest onvruchtbare stukken was landbouw echter nauwelijks mogelijk en bood enkel bosbouw redelijke economische perspectieven. Dit was onder meer het geval met het huidige provinciaal domein. Kort vóór 1770 kocht een zekere Lambert Malfait een deel van deze gronden, plantte er bossen aan en bouwde zijn woning

Beernem: kasteel Bulskampveld.

Stijn Streuvels in zijn werkkamer, bij het beroemde raam met panoramisch uitzicht op de omgeving. Foto Gianni Tortoli, Tavarnuzze (Firenze), ca. 1960; verzameling P.B.C., Sint-Andries/Brugge.

op de plaats waar nu het kasteel staat. Nadien breidde hij zijn grondbezit nog aanzienlijk uit. Het ging hem financieel zo goed, dat hij weldra zijn hoeve tot een kasteeltje kon verbouwen.

Dit kasteeltje bestaat nu niet meer, want rond 1875 liet de toenmalige eigenaar, graaf Henri de Meeus, het slopen om er het huidige kasteel te laten optrekken. In 1904 werd het kasteel met de bijhorende bossen gekocht door August Lippens. Het was de familie Lippens die het park met een grote variatie aan boomsoorten liet aanleggen.

Na het overlijden van barones de Béthune, echtgenote van Raymond Lippens, kocht het Provinciebestuur het goed in 1970 en stelde het op 18 maart 1972 als provinciaal domein open voor het publiek. De bedoeling was

enerzijds het bos als natuurgebied te vrijwaren en anderzijds het kasteel voor museale doeleinden te gebruiken. In het Provinciaal Museum van het Bulskampveld kan men aldus sinds 1982 een rijke verzameling oud ambachtsgereedschap en (in bijgebouwen van het kasteel) de provinciale collectie rollend landbouwmaterieel bekijken.

Provinciaal Museum Stijn Streuvels

Stijn Streuvelsstraat 25, Ingooigem (Anzegem). Open van 10.00 tot 18.00 uur. Gratis gidsbeurten naar gelang van het aantal bezoekers.

Eén van de testamentaire wensen van de Westvlaamse schrijver Stijn Streuvels (1871-1969) was dat zijn woonhuis in Ingooigem als museum zou ingericht worden. Praktische bezwaren verhinderden aanvankelijk de uitvoering van die wens. Uiteindelijk was het de Provincie West-Vlaanderen die zich met de realisatie belastte, waardoor in 1980 het Provinciaal Museum Stijn Streuvels 'Het Lijsternest' (PMSS) plechtig geopend kon worden. De bezoeker is er als het ware te gast in de dagelijkse omgeving waarin de schrijver van *De Vlaschaard*, *Prutske* en *De Teleurgang van de Waterhoek* het grootste deel van zijn leven heeft doorgebracht.

De bouw van een eigen huis was een droom die Streuvels al vroeg koesterde, maar hij diende tot 1903 te wachten om over de nodige financiële armslag daartoe te beschikken. In november van dat jaar kon hij het perceel van dertig are in Ingooigem kopen, waar hij

IN DE STEIGERS

Monumentennieuws uit West-Vlaanderen

verschijnt tweemaal per jaar en is een uitgave van de Provinciale Dienst voor Cultuur in opdracht van de Bestendige Deputatie van West-Vlaanderen.

Redactieadres: 'In de Steigers', Dienst voor Cultuur, Provinciehuis Boeverbos, Koning Leopold III-laan 41, 8200 Sint-Andries/Brugge.

Teksten en redactionele coördinatie: Marc Ryckaert.

Vormgeving en druk: Provincie West-Vlaanderen - Grafische Dienst.

Verantwoordelijke uitgever:

Ludo Valcke, directeur Dienst voor Cultuur, Provincie West-Vlaanderen.

Illustratieverantwoording: A.C.L./K.I.K., Brussel: blz. 10 — Jean Godecharle, Sint-Andries/Brugge: blz. 15 — Hugo Maertens, Sint-Andries/Brugge: blz. 7, 8 boven, 9 onder — Magenta, Brugge: blz. 9 boven — Provinciale Bibliotheek en Cultuurarchief, Sint-Andries/Brugge: 8 onder, 14 — Provinciale Dienst Public Relations, Sint-Andries/Brugge: blz. 11 onder — Marc Ryckaert, Sint-Andries/Brugge: blz. 1, 2, 4, 5, 11 boven, 12, 16 — Johan Vansteenkiste, Varsenare: blz. 13. De tekening op blz. 3 is van Walter Terry.

al enige tijd een oog op had. Het huis dat hij er door architect Jozef Viérin op liet bouwen moest een synthese worden van de lokale architectuur. Om zich terdege te documenteren nam hij vooraf een paar honderd foto's van de huizen en hoeven in de omgeving. De bouw van het huis - dat de naam 'Het Lijsternest' kreeg - begon in augustus 1904. Eind juli 1905 nam Streuvels er zijn intrek om er te blijven wonen tot aan zijn dood op bijna 98-jarige leeftijd.

Markeymolen

*Lobrug (N364), Pollinkhove (Lo-Reninge).
Open van 10.00 tot 18.00 uur.*

Houten standaardmolen op vier bakstenen teerlingen op een molenberg. In bedrijf tot 1962. Op het vangwiel staat het jaartal 1797 vermeld. In 1949 als monument beschermd. Door de Provincie in 1993 aangekocht en

gerestaureerd. Wanneer de molen in werking is, vormen de rode zeilen en de groene molenkast een prachtig kleurencontrast.

Schellemolen

Damse Vaart West, Damme. Open van 10.00 tot 18.00 uur.

De Damse Schellemolen is de eerste molen die door de provincie West-Vlaanderen aangekocht werd met het oog op behoud en restauratie. In 1867 gebouwd op een aangelegde belt langs het kanaal Brugge-Sluis, bleef hij tot 1963 in gebruik. Hoewel hij al in 1946 als monument beschermd was, begon hij na de buiten gebruikstelling langzaam maar zeker te vervallen. De restauratie door de provincie betekende de redding van het monument. Met zijn witgekalkte stenen romp is deze bovenkruier een opvallend merkteken in het landschap.

De Schellemolen in Damme.

Ook korstmossen kunnen voor onverwachte kleureffecten in de architectuur zorgen, zoals hier op de kerkhofmuur van Ettelgem (Oudenburg).

Sinds 1994 geeft de Dienst voor Cultuur van de provincie West-Vlaanderen de monumenten-nieuwsbrief *In de Steigers* uit. Afgezien van occasionele speciale edities, zoals dit nummer rond Open Monumentendag 1996, verschijnen er twee gewone afleveringen per jaar. De omvang bedraagt 8 à 16 bladzijden per nummer.

In de Steigers brengt in de eerste plaats nieuws over provinciale initiatieven op het gebied van monumenten- en landschapszorg. Het is dan ook niet toevallig dat de restauratie van de Brugse Sint-Salvatorskathedraal en van het Tolhuis regelmatig behandeld worden.

Daarnaast komt echter ook een veel ruimere waaier van onderwerpen aan bod. Alles wat

betrekking heeft op monumenten en landschappen binnen de provincie West-Vlaanderen komt in aanmerking. Er wordt gestreefd naar een gevarieerde inhoud en een aantrekkelijke presentatie, met bijzondere aandacht voor de illustraties.

Wie dat wil, kan *In de Steigers* thuis toegestuurd krijgen. Het volstaat de onderstaande bon uit te knippen (of te kopiëren), en ingevuld op te sturen naar onderstaand adres. Tevens maakt u 100 frank per jaar over op rekening nummer **091-0098046-08** t.n.v. Provincie West-Vlaanderen Dienst voor Cultuur Koning Leopold III-laan 41 8200 Sint-Andries-Brugge, o.v.v. 'In de Steigers 1996'.

Ja

ik wens een jaarabonnement op *In de Steigers* (twee nummers per jaar) en gireer 100 fr. op rekening nummer 091-0098046-08 voor de jaargang 1996.

Naam en voornaam: _____

Straat en nummer: _____

Postcode en gemeente: _____

Handtekening: _____